

Anca Șerbănescu

Identitatea

națională și identitatea europeană
- dintr-o perspectivă psihosociologică -

INTEGRARE EUROPEANĂ

COLECȚIE DE SUCCES

Anca ȘERBĂNESCU

Identitate națională și
identitate europeană
O
perspectivă psihosociologică

Lumen

Iași 2005

Anca ȘERBĂNESCU

Identitate națională și identitate europeană.
O perspectivă psihosociologică

Tehnoredactare computerizată: Morariu Irina Maria

Coperta Euromarket Advertising

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale:

Anca ȘERBĂNESCU

Identitate națională și identitate europeană

O perspectivă psihosociologică

Bibliografie

Pag.147

Editura LUMEN

ISBN:

Extras din volumul:
Serbanescu, A. (2005). Identitate nationala si identitate europeana. O perspectiva psihosociologica. Iasi, Romania: Lumen.

Anca ȘERBĂNESCU

Identitate națională și
identitate europeană
O
perspectivă psihosociologică

Lumen

Iași 2005

Extras din volumul:
Serbanescu, A. (2005). Identitate nationala si identitate europeana. O perspectiva psihosociologica. Iasi, Romania: Lumen.

Pagina lasata
intentionat goala

Extras din volumul:
Serbanescu, A. (2005). Identitate nationala si identitate europeana. O perspectiva
psihosociologica. Iasi, Romania: Lumen.

Cuprins:

Lista tabelelor și figurilor	vii
Mulțumiri	ix
Introducere	11
Capitolul 1	15
Paradigma reprezentărilor sociale	15
<i>Specificul conceptului de „reprezentări sociale”</i>	16
<i>Caracteristici ale reprezentărilor sociale</i>	30
<i>Identitatea națională și identitatea europeană – obiecte de reprezentare socială</i>	38
<i>Aspecte metodologice în abordarea reprezentărilor sociale</i>	41
Capitolul 2	51
Identitate națională și identitate europeană – tipuri de identitate socială	51
<i>Teoriile interacționiste ale identității</i>	51
<i>Cercetări sociologice concrete privind identitatea națională și identitatea europeană</i>	65
Capitolul 3	73
Monitorizarea de sine și eficacitatea de sine – două concepte de legătură	73
<i>Reprezentari sociale și identitate sociala</i>	73
<i>Monitorizarea de sine și auto-eficacitatea</i>	79
Capitolul 4	85
Studiul privind identitatea națională și identitatea europeană	85
<i>Design-ul cercetării</i>	85
<i>Formularea ipotezelor și construirea instrumentului de cercetare</i>	87
<i>Rezultate și discuții</i>	96
<i>Analiza critică a instrumentului de cercetare</i>	96
<i>Identitate națională și identitate europeană</i>	102
<i>Reprezentarea socială a identității naționale și a identității europene</i>	107
<i>Concluzii și implicații ale studiului</i>	111

Extras din volumul:

Serbanescu, A. (2005). Identitate nationala si identitate europeana. O perspectiva psihosociologica. Iasi, Romania: Lumen.

<i>Concluziile lucrării</i>	115
Anexa 1. Chestionarul utilizat în studiul privind identitatea națională și identitatea europeană	117
Anexa 2. Rezultatele analizei factoriale pentru variabilele scalelor de identitate europeană, respectiv națională	127
Anexa 3. Fidelitatea scalei de identitate europeană	131
Anexa 4. Plan de analiză a datelor	133
Anexa 5. Analiza comparativă a întrebărilor „Ce cuvinte vă vin în minte când vă gândiți la cuvântul <i>Român?</i>”, „Ce cuvinte vă vin în minte când vă gândiți la cuvântul <i>European?</i>”	135
Literatura consultată	137
Bibliografia temei	145

Lista tabelelor și figurilor

Tabelul 1. Deosebiri între cogniția socială și reprezentările sociale (*după* Neculau, 2003, 289) (p.29)

Tabelul 2. Sistemul central și sistemul periferic al reprezentării sociale (*după* Gavreliuc, 2002, 352) (p.35)

Tabelul 3. Abordarea multi-metodologică a reprezentării sociale a Unificării europene (*după* Sotirakopoulou și Breakwell, 1992, 32) (p.45)

Tabelul 4. Diferențe între teoria identității sociale și teoria reprezentărilor sociale (*după* Breakwell, 1993, 198-199) (p.73)

Tabelul 5. Itemii scalelor de identitate – națională, europeană (p.90)

Tabelul 6. Itemii scalei monitorizării de sine (p.95)

Tabelul 7. Dimensiunile conceptului „monitorizare de sine” utilizate în calcularea scorurilor sumative (p.100)

Tabelul 8. Lista variabilelor analizate și descrierea modului de calcul a scorurilor individuale (p.101)

Tabelul 9. Identificare cu România–scorul de scală și scorurile itemilor din chestionar (N=97) (p.103)

Tabelul 10. Identificare cu Europa – scorul de scală și scorurile itemilor din chestionar (N=97) (p.104)

Fig. 1. Auto-identificarea respondenților (p.105)

Fig. 2. Comparație între imaginea românului și imaginea europeanului – rezultatele diferențiatorului semantic, primele 14 atribute (N=97) (p.107)

Fig. 3. Comparație între imaginea românului și imaginea europeanului – rezultatele diferențiatorului semantic, ultimele 15 atribute (N=97) (p.108)

Extras din volumul:

Serbanescu, A. (2005). Identitate nationala si identitate europeana. O perspectiva psihosociologica. Iasi, Romania: Lumen.

Pagina lasata
intentionat goala

Extras din volumul:
Serbanescu, A. (2005). Identitate nationala si identitate europeana. O perspectiva
psihosociologica. Iasi, Romania: Lumen.

Mulțumiri

Îmi exprim recunoștința față de domnul prof. univ. dr. Septimiu Chelcea, pentru îndrumarea și sugestiile făcute, referitoare la elaborarea acestei lucrări de licență.

La realizarea cercetării concrete privind identitatea națională și identitatea europeană, am primit ajutor din partea domnului director Gabriel Miu și profesorilor – Ioan Costache și Stan Mihaela - Colegiului Național „I.C. Brătianu”, Pitești, cărora le mulțumesc.

Pagina lasata
intentionat goala

Extras din volumul:
Serbanescu, A. (2005). Identitate nationala si identitate europeana. O perspectiva
psihosociologica. Iasi, Romania: Lumen.

Introducere

Punctul de plecare al lucrării de față îl constituie un fenomen social total, cu influențe în fiecare domeniu al societății rămânești și al vieții noastre sociale: integrarea în Europa. Pornind de la aceeași premisă ca Dan Dungaci (2004) – miza majoră a integrării europene este cea identitară – am considerat că dimensiunea identitară implicată în proces reprezintă “o urgență” în câmpul psihologiei sociale. Alegerea obiectului de cercetat se justifică din două perspective: prima este importanța mizei identitare în cadrul unui fenomen social total (argumentul de bază pentru actualitatea și relevanța practică a temei), poate cel mai fascinant proces social căruia îi suntem contemporani, iar a doua – “culoarul” lăsat de cercetările puține pe această temă – semnalată ca “urgență psihosocială” de către Luminița Iacob (2003, 9).

Tema identității europene în raport cu identitatea națională se înscrie în actualitatea socială românească, mai ales în contextul ultimelor evenimente: sărbătorirea zilei Europei la 9 mai, aprobarea proiectului de lege pentru ratificarea Tratatului de aderare la Uniunea Europeană, de către Parlamentul român, la 17 mai. Interesul față de aspectul identitar crește și prin raportare la rezultatele *Eurobarometrului* (prezentate în mai 2004) semnificativ favorabile procesului de integrare: 70% dintre românii intervievați (dintr-un eșantion reprezentativ pentru populația de 15 ani și peste) consideră că apartenența la Uniunea Europeană este un lucru bun – ceea ce ne situează pe locul al cincilea între cele 25 de țări membre în 2004 și cele trei candidate, într-o ierarhie cu maximum de 75% înregistrat în Luxemburg; încrederea în Uniunea Europeană înregistrează valoarea maximă în România (72%) dintre cele 28 de țări investigate. Întrebarea legată de identitate din aceeași cercetare - “În viitorul apropiat, vă vedeți pe dumneavoastră înșivă ca (naționalitatea), (naționalitatea) și european, european și (naționalitatea), european?” – a evidențiat însă schimbări identitare dramatice în țările de interes: crește procentul celor ce se identifică numai cu naționalitatea lor (în

Extras din volumul:

Serbanescu, A. (2005). Identitate nationala si identitate europeana. O perspectiva psihosociologica. Iasi, Romania: Lumen.

Identitate națională și identitate europeană . O perspectivă psihosociologică

România de la 30% în toamna lui 2003, la 38% în primăvara lui 2004) și scade prevalența elementelor de identitate europeană (în România, o scădere de 4,6 puncte procentuale).

Care este însă relevanța acestor date la nivelul populației concrete din România? Și mai exact, la nivelul populației investigate – elevii de clasa a XII-a din România? Am ales să mă raportez la această realitate socială în termenii psihologiei sociale, aceasta ghidând atât perspectiva teoretică a lucrării de față – “paradigma” reprezentărilor sociale, teoriile identității sociale și legătura posibilă între acestea – cât și abordarea metodologică – anchetă sociologică pe bază de chestionar asupra unui lot de 97 de elevi în clasa a XII-a la un liceu important din Pitești.

O altă premisă care a ghidat alegerea obiectului de cercetare este: “A vorbi despre identitatea europeană fără a vorbi despre cea națională ar fi – s-a spus asta – ca și cum ai bate din palme cu o singură mână. În definitiv, marile interogații ale procesului se contabilizează în jurul raportului identitar național/european.” (Dungaciu, 2004, 16-17). Am putea afirma că ideea europeană pătrunde – cel puțin la nivel discursiv – în toate câmpurile vieții sociale din România, dar aproape întotdeauna în strânsă legătură cu ideea națională. În susținerea aceleiași idei vine și semnalarea paradoxului lumii contemporane: “globalizarea merge în paralel cu fenomenul etnicizării raporturilor sociale.” (Fourier și Vermes, 1994, apud L.Iacob, 2003, 10).

Noua realitate socială și iminența procesului de integrare în Europa a suscitat și în România interesul mai multor cercetători din științele sociale. Volumul *Noi și Europa*, adunând o serie de articole teoretice și cercetări concrete din domeniu, este o dovadă a acestui fapt. De remarcat însă nivelul de început al cercetărilor pe această temă, manifestat în special prin încercări de teoretizare a fenomenului din diverse perspective (articolele lui Gilles Ferréol, Gheorge Iacob, Liviu Maha, Tatiana Slama-Cazacu), prin analize secundare (Adrian Neculau și Ticu Constantin; Mihaela Boza, Ticu Constantin și Cătălin Dârțu) sau prin centrarea pe anumite elemente implicate în proces – justiția socială (Septimiu Chelcea), identitatea

Extras din volumul:

Serbanescu, A. (2005). Identitate nationala și identitate europeana. O perspectiva psihosociologica. Iasi, Romania: Lumen.

Anca ȘERBĂNESCU

religioasă (Mihai Curelaru, Dorin Nastas și Camelia Puzdriac), democrația (Sorin Vlad Predescu). În acest context și în speranța de a aduce o contribuție cercetărilor pe această temă, îmi propun o cercetare exploratorie prin îmbinarea elementelor descriptive cu cele explicative, care se reflectă în obiectivele de cercetare.

Primul obiectiv este de natură descriptivă. Problematika poate fi restrânsă la câteva întrebări: Putem vorbi de identitate europeană la nivelul populației investigate sau identitatea europeană este o formulă lipsită de orice conținut?; Care este relația între identitatea europeană și identitatea națională, la nivelul populației investigate?. Având în vedere complexitatea conceptelor analizate, am optat pentru explorarea celor două tipuri de identități – națională și europeană – dintr-o perspectivă metodologică multiplă. Prin cercetarea de față am două strategii de investigare: analiza scorurilor obținute de respondenți la scalele de identitate națională și europeană, explorarea conținutului reprezentării sociale a identității naționale și a celei europene (ultima în ipoteza conturării aceluși «We, the people» la nivel european). Metodologia adoptată ne permite de asemenea analiza relației între cele două tipuri de identitate, atât la nivelul gradului de identificare, cât și la acela al reprezentării sociale.

Obiectivele secundare sunt de natură explicativă: explorarea relației între monitorizarea de sine și eficacitatea de sine – ca trăsături individuale cu influență puternică asupra identității – și identitatea europeană. Aici apare și elementul ce diferențiază propria cercetare de cele existente în abordarea psihosociologică a identității naționale/europene: dubla perspectivă metodologică – grad de identificare și conținut al reprezentării sociale – și încercarea de a identifica empiric legătura între teoriile identității și teoria reprezentării sociale (legătură semnalată de G. M. Breakwell, 1993), prin două concepte ce țin de direcția teoretică a interacționismului simbolic: monitorizarea de sine și eficacitatea de sine. Legat de aceste obiective, cercetarea a fost ghidată de testarea următoarelor ipoteze: “Cu cât monitorizarea de sine este mai mare, cu atât gradul de identificare cu Europa este mai mare”; “Cu cât eficacitatea de

Extras din volumul:

Serbanescu, A. (2005). Identitate nationala si identitate europeana. O perspectiva psihosociologica. Iasi, Romania: Lumen.

Identitate națională și identitate europeană . O perspectivă psihosociologică

sine este mai mare, cu atât gradul de identificare cu Europa este mai mare.”

Lucrarea își propune să formuleze eventuale sugestii pentru definirea identității europene și gestionarea raportului acesteia cu identitatea națională – elemente considerate esențiale pentru viitorul Europei, dar în special pentru viitorul României în Europa. Un eventual program de acțiune asupra tinerilor elevi/studenti din România va trebui să țină cont de sursa și de nivelul lor de auto-identificare, precum și de conținutul reprezentării sociale a identității naționale și a celei europene.

Sfera investigată este aceea a percepției, a subiectivității indivizilor, perspectiva fiind a subiectului social ca element hotărâtor al identității. Românii se consideră doar români? Se consideră europeni? Care sunt semnificațiile atribuite acestor identități? Cum ar descrie românii un român, cum ar descrie un european? Încercând să răspund acestor întrebări, voi prezenta în paginile următoare teoriile referitoare la principalele concepte ale lucrării: paradigma reprezentărilor sociale, teoriile identității (inclusiv raporturile între identitatea personală, identitatea socială și identitatea națională/europeană), conceptul de sine din perspectiva a două dimensiuni de interes pentru studiul de față – monitorizarea sinelui și eficacitatea de sine. Propria perspectivă teoretică poate fi descrisă ca o articulare între teoriile interacționiste ale identității sociale și teoria reprezentărilor sociale.

Extras din volumul:

Serbanescu, A. (2005). Identitate nationala si identitate europeana. O perspectiva psihosociologica. Iasi, Romania: Lumen.

Capitolul 1

Paradigma reprezentărilor sociale

Așa cum observa G. Jahoda (1988), „era reprezentărilor sociale” instituită prin contribuția lui S. Moscovici (1961) este considerată alternativa europeană la *bias*-ul individualist al psihologiei sociale americane. Conferind psihologiei sociale o perspectivă antropologică și istorică, teoria reprezentărilor sociale ocupă un loc special în această disciplină, atât prin problemele pe care le ridică, cât și prin scala fenomenului pe care îl tratează” (Moscovici, 1988, 211). Intersecția conceptului de „reprezentare socială” cu tema lucrării de față poate fi ilustrată printr-o remarcă făcută de Adrian Marino, în *Pentru Europa* (1995, 11), remarcă ușor de încadrat într-o viziune a reprezentărilor sociale:

„Ar trebui mai întâi să recunoaștem o evidență elementară: percepția românească a < Europei > a fost și în trecut și, mai ales în epoca actuală, foarte diferențiată, foarte diversificată. Pentru români, < Europa > rămâne o noțiune simbol. Dar dacă o privim cu tot mai mare atenție, observăm imediat mai multe zone de percepție, chiar dacă unele foarte joase. Există, de fapt, în conștiința publică și spirituală românească, mai multe < Europe >. La limită, ele sunt, nu o dată, străine unele de altele. Uneori chiar contradictorii. ”

Paradigma reprezentărilor sociale poate constitui astfel lupa conceptuală prin care să privim fenomenul identitar european și național. Realitatea simbolică – atașată realității complexe și schimbătoare a raporturilor sociale – zonele de percepție din conștiința publică românească sunt condiții de existență ale reprezentării sociale.

Extras din volumul:

Serbanescu, A. (2005). *Identitate nationala si identitate europeana. O perspectiva psihosociologica*. Iasi, Romania: Lumen.

Identitate națională și identitate europeană . O perspectivă psihosociologică

Adoptând această perspectivă teoretică, voi prezenta specificul conceptului și principalele caracteristici ale reprezentărilor sociale. Pe baza celor cinci criterii formulate de P. Moliner (1995), voi argumenta că identitatea națională și identitatea europeană pot constitui obiecte de reprezentare socială. În finalul capitolului, voi analiza câteva aspecte metodologice din cadrul paradigmei reprezentărilor sociale.

Specificul conceptului de „reprezentări sociale”

Voi surprinde notele specifice ale conceptului printr-o scurtă prezentare a istoricului teoriei, evidențierea caracterului social al reprezentărilor și delimitările conceptuale considerate necesare în contextul temei abordate. Tema reprezentărilor sociale pătrunde în psihologie la începutul deceniului al VII-lea al secolului trecut, avându-l ca premergător pe Émile Durkheim (1898, 1912) și ca „părinte” pe Serge Moscovici – prin teza sa de doctorat *La psychanalyse, son image et son public* (1961). Serge Moscovici propune o abordare dinamică a reprezentărilor sociale și le acordă o poziție intermediară între concept și imagine, instituindu-le ca „o instanță mediatoare între percepție, informație, atitudine și imagine” (Gavreliuc, 2002, 347). În *La Psychanalyse: son image et son public*, S. Moscovici (1961) urmărește să evidențieze natura reprezentărilor sociale, capacitatea lor de a crea informație, funcția lor de a ne familiariza cu aspectele ciudate, conform categoriilor culturii noastre. Pentru a clarifica structurarea reprezentărilor sociale care iau naștere în raporturile de comunicare, el analizează trei sisteme de comunicare – difuziunea, propagarea și propaganda – în funcție de sursa, scopul și logica mesajului. Acestea reprezintă de fapt raporturi cu cititorii, identificate în cele trei categorii de ziare analizate de Moscovici: ziare de mare tiraj – difuziunea; ziare subordonate Bisericii Catolice – propagarea; ziare controlate de Partidul Comunist – propaganda. Dacă prin difuziune se transmit informații și se produc opinii, prin propagare se acționează la nivelul atitudinal

Extras din volumul:

Serbanescu, A. (2005). Identitate nationala si identitate europeana. O perspectiva psihosociologica. Iasi, Romania: Lumen.

printr-un set de răspunsuri coerente dintr-o anumită perspectivă, iar prin propagandă se alimentează viziuni conflictualiste, simplificând realitatea și ducând la formarea stereotipurilor depreciative (Gavreliuc, 2002, 349). Propaganda urmărește, prin expresii specifice, producerea de efecte ideologice, atribuirea de conotații pozitive sau negative conceptelor. S. Moscovici revalorizează un „concept uitat” – „reprezentările colective” – concept introdus în câmpul sociologiei de către Émile Durkheim în *Reprezentări individuale și reprezentări colective* (1898) și *Formele elementare ale vieții religioase* (1912).

Distincția între reprezentările colective ale lui É. Durkheim și reprezentările sociale ale lui S. Moscovici constituie punctul de pornire în majoritatea abordărilor teoretice ale conceptului de reprezentare socială. Chiar S. Moscovici (1988) susține că schimbarea de cuvinte denotă o schimbare de perspectivă. Noțiunea introdusă de É. Durkheim este globală, incluzând aproape orice formă intelectuală (știință, religie, mituri, categoriile de spațiu și timp) – motiv pentru care probabil a fost abandonată. Faptele sunt împărțite între cele două universuri din concepția durkheimiană: individul – explicații psihologice – și societatea – mai mult decât suma părților și necesitând explicații sociologice. Reprezentările delimitează aspectul individual de cel social, gândirea „în concepte” subsumând ceea ce este variabil la ceea ce este permanent: „Un om care nu ar gândi prin concepte nu ar fi om; întrucât, o data redus la simplele percepții individuale, el nu ar fi o ființă socială, ci ar fi nediferențiat și animal”(Durkheim, 1912, 626 citat de S. Moscovici, 1994, 30). Termenul de „colective” se referă la proprietatea reprezentărilor de a fi întemeiate (*grounded*) în comunitatea în care sunt împărtășite omogen de toți membrii. Aceasta exercită o anumită constrângere asupra generațiilor care o împărtășesc și este adevărată în toate situațiile sociale. Reprezentarea devine egală cu acea comunitate (Moscovici, 1988, 218) și caracterul ei static devine evident, fiind legată de o societate închisă. Reprezentările la É. Durkheim sunt „parțial autonome” și nu se schimbă decât în situații excepționale.

Extras din volumul:

Serbanescu, A. (2005). Identitate nationala si identitate europeana. O perspectiva psihosociologica. Iasi, Romania: Lumen.

Eqpvkpwctgc "ceguvwk" xqnwo "q" rwvg k
volumul de pe

www.edituralumen.ro
www.librariavirtuala.com

ucw "fkp" nkdt tkkng "pqcuvtg" r

Asemenea poezilor, cercetătorii din domeniul științelor socioumane își exprimă sensibilitatea nu numai prin modul în care abordează o temă sau alta, ci și prin ceea ce își aleg să studieze. Identitatea națională a românilor și construirea identității lor europene reprezintă un subiect fascinant, perpetuu, ca și iubirea.

Acestei teme și-a consacrat efortul și competența de cercetare și autoarea cărții care vede acum lumina tiparului. La început a fost o lucrare de licență susținută cu brio la Facultatea de Sociologie și Asistență Socială a Universității din București; a devenit o monografie bine structurată, cu deschideri semnificative în planul cunoașterii: reprezentările sociale și identitatea socială, identitatea individuală și identitatea colectivă, monitorizarea sinelui și eficacitatea self-ului, identitatea națională și identitatea europeană iată principalele probleme de studiu ce-i dau consistență.

Ceea ce a fost cândva o promisiune este de acum o certitudine. Autoarea volumului *Identitatea națională și identitatea europeană. O perspectivă psihosociologică*, **Ancu Șerbănescu**, își înscrie numele în rândul sociologilor autentici din România.

Prof. univ. dr. *Septimiu Chelcea*

Publicat cu finanțarea:

E-commerce
applications
web services & design
www.EuroMarket.ro

ISBN 978-7766-41-5

